د مفتي شمایل ندوي او جاوید اختر مناظره

آیا الله تعالیٰ موجود دی؟

ژباړن: مفتي سید عمر آغا

د مفتي شمايل ندوي او جاويد اختر مناظره

آيا الله تعالی موجود دی؟

زباړن: مفتي سيد عمر آغا

لړلیک

موضوعات ص

د رسالې سریزه..................................1

ډالی 3

د مناظرې شروع..................................4

سریزه:..................................5

د کوربه خبري: 5

د دوو مېلمنو معرفت:..................................6

د مفتي شمایل ندوی پیژندنه:..................................6

د مناظرې د موضوع اړوند معلومات: 7

د مفتي شمایل ندوي صاحب وینا:..................................8

- اول معیار- د الله تعالی د وجود لپاره

د ساینسي شواهدو استعمال: 8

- دوهم معیار- د وحي په ذریعه د الله
تعالی د وجود ثبوت: 9
دوهم معیار وحی کېدای شي، خو دا هم دلته اړوند نه دی، ځکه چې که څه هم زما لپاره وحی د پوهې او ثبوت معتبره سرچینه ده، خو بنایي د جاوېد اختر صاحب لپاره د منلو وړ نه وي. 9
-درېیم معیار- د مشاهدې په ذریعه د الله تعالی د وجود ثبوت: .. 10
- ځلورم معیار- د عقل، منطق او
استدلال په ذریعه د الله تعالی شتون ثابتول: 10
د جاوید اختر وینا: 12
د ایمان او باور تعریف (د جاوید اختر په نیز): 13
د طبیعت او انسانیت توپیر: 13
خدایان اکثره فاني وي – د جاوید اختر په نیز: 14
مذهب د چېش غوښتنه کوي ؟ د ایمان او باور بله تشریح– جاوید اختر- : 16
د کاینات جوړونکی څوک دی؟ - جاوید اختر- : 18
انصاف انساني تصور دی: 18

د جاوید اختر اعتراضونو ته د مفتي صاحب ځوابونه: 20
مذهب د پوښتنو څوک نه منع کوي: 21
کاینات ازلي نه دی: 22
د هر کتاب موضوع خاص وي: 22
مذهب ساینس له تحقیق نه منع کوي:............. 23
د ویټیکان فتوی:..................... 23
خپل د ناپوهي اعتراف وکړئ: 23
هره دعوی د ثبوت اړتیا لري:................. 24
الله تعالی و، خو دا دنیا نه وه موجود: 24
د یوې فلسفي الهیاتي اصطلاح ځواب: 25
یوازي د تشو خدای: 25
د جاوید اختر خبري:..................... 27
د الله تعالی وجود ثابتول زما دنده نه ده – جاوید اختر-:........ 27
د فلسفي د اصطلاح تائید:.................. 28
په نړۍ کې تر ټول زیات جرایم مذهبي خلګ کوي: 28
د الله تعالی د وجود عقیده څه ګټه لري: 29

وخت د الله تعالی سره هیڅ تړاو نه لري (مفتي صاحب): 31
مخلوق د وخت پابند دی: 31
د نړۍ د نقشې تمرین: 32
آیا د ملحدینو سره د انسان د نیک کېدلو کوم بل معیار شته؟ . 33
د جاوید اختر خبري:.......................... 33
د میتافزیکي اصطلاح: 33
د غزې ظلمونه ولي الله تعالی نه دروي؟........... 34
د جاوید اختر خبرو ته د مفتي صاحب ځواب:.......... 36
د مفتي صاحب د جاوید اختر څخه پوښتنه:........... 36
د جاوید اختر ځواب: 36
د غزې د ظلم د ادامې دلیل:...................... 39
د دواړو لورو آخري خبري........................ 43
د مفتي صاحب د ټول بیان آخري خبري؟............... 43
د جاوید اختر خبري:.......................... 46
د دې بحث وروستی پړاو: د اورېدونکو پوښتنې........... 49
اوله پوښتنه: 49

ماریا شاکي پوښتنه کوي: 49
ځواب: مفتي شمایل ندوی صاحب: 49
جاوېد اختر: 50
دوهمه پوښتنه: 50
یو استاد پوښتنه کوي: 50
ځواب: مفتي صاحب: 50
درېیمه پوښتنه: 50
د شر مسئله بیا راځي: 50
ځواب: مفتي صاحب: 51
څلورمه پوشتنه: 51
یو بل پوښتونکی: 51
ځواب (جاوید اختر): 51
پنځمه پوښتنه: 51
مذهبي خلگ اخترونه لري، ملحدان څه لري؟ 51
ځواب (جاوید اختر): 51

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

اللَّهُ الصَّمَدُ لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ

وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ

هو الأول والآخر والظاهر والباطن
وهو بكل شيء عليم

د رسالې سریزه

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوی مهربان څښتن په مبارک نامه چې ټول صفتونه هغه لره دي او رحمتونه او سلامونه د هغه پر آخري ا ستازي چې د هدايت او نور سرچشمه ده، رحمتونه او سلامونه د هغه پر ټولو يارانو او آل باندي چې د ټولو سينې د توحيد د پاکي عقيدې څخه ډکي وی او رحمتونه او سلامونه د هغه پر ټولو پيروانو چې د الله تعالی د وجود او د يوالی عقيدې لرونکي دي. **اما بعد:**

دا چې د هندو ستان پر ځمکه، ډهلي ښار کې د ۲۰۲۵ م کال د د سمبر د ميا شتي پر ۲۰ نيټه، د شنبې په ورځ، د سهار د ۱۱:۰۰ بجو څخه د ماپښين تر ۱:۰۰ بجې پوري د ښاغلي سوربهٔ ديويدی په کوربتوب د محترم مفتي شمايل ندوی صاحب او د اغلي جاويد اختر ترمنځ د **آيا الله تعالی موجود دی؟** تر عنوان لاندي مناظره وسول چې قدرمن مفتي شمايل ندوی صاحب يواځې په عقلي دلايلو د ملحدينو نماينده هک پک حيران کړ او د يادي مباحثي بريا يې د خپل علمي بصيرت او د ژبي په پوهي سره د ټول ا مت په استازيتوب د تل لپاره خپل په نامه کړل، الله تعالی دي ښاغلي مفتي صاحب ته ډير عمر ورکړي او په علم و عمل کې دي الله تعالی نور هم برکت ور واچوي او ښاغلي جاويد اختر او د ده پلويانو ته دي الله تعالی خپل په فضل سره هدايت وکړي. آمين

د ډيری ملګرو ارزو وه چې ياده مباحثه په هندي ژبه ده چې پښتو ته وژباړل شي، د ټولو عوامو او خوا صو د ګټي وړ به شي، په همدې خاطر، ياده مباحثه د محترم مفتي ندوی صاحب د يوټيوب د رسمي پاڼې څخه وژباړل چې په راتلونکي پاڼو کې به يې تاسو ولولی – ان شاء الله-، د لوستلو ترمخه څو سپارښتني د لوستونکو څخه لرم:

1. دا مباحثه يوه عادي مباحثه نه ده، داسي مناظرې ايمان تازه کوي او د الله تعالی د وجود او يووالي عقيده د ټولو مسلمانانو د عقيدې يو مهم جزء دی،
2. هر لوستونکی دي دا رساله د الله تعالی د رضا د حاصلولو په نيت ولولي،
3. په ژباړه کې بی ځای او غير ضروری ځايونه قصدا حذف شوي دي،
4. ژباړه کې به خامخا څه کمبودتيا وي، خو لوستونکي دي د کار څه واخلي او نور دي په همدې ورقو کې پريږدي،
5. دا ژباړه يواځې د الله تعالی د رضا لپاره ترسره شوی ده، دی کې کوم سياسي، تعصبي او مادي مفادات په نظر کې نه دي نيول شوي،

6. هر څوک که دا رساله نشروي يا يې چاپوي يا يې بعضي کمبودتياوي ور پوره کوي، هغوی ټولو ته عام او تام اجازه ده.
7. د لا آسانتيا لپاره هري موضوع ته عنوان ليکل شوی دی.

ډالی

دا رساله په ډېر احترام سره ډالی کوم:

- هر هغه چا ته چې د الله تعالی د وجود او يووالی عقيده لري،
- هر هغه استاذ ته چې د الف، ب - ی څخه شروع بيا د علومو د لوړي کچي پوري د خپلو شاګردانو روزنه کوي،
- هر هغه مور او پلار ته چې خپل د اولاد ښه تربيه کوي،
- هر هغه مومن ته چې خپل د رب ټول حدود ساتي،
- خپلي آغلي مور او ښاغلي پلار ته،
- خپل ټولو استاذانو، شاګردانو او ملګرو ته.
- خپل ټولو خويندو او وروڼو ته،
- ټولو افغانانو ته،

د مناظرې شروع

سریزه:

د کوربه خبري:

دوهمه خبره دا ده چې دا بحث د کوم یوه ځانګړي دین په اړه نه دی. دا باید ټولو ته روښانه وي. دا بحث نه د کوم دین د ستر ښودلو لپاره دی او نه د کوم دین د کم ارزښته کولو لپاره.

نو که څوک له دې هیلې سره راغلی وي یا دا بحث ګوري، نو زه یې ډاډ درکوم چې مایوســـه به شي. دا بحث د مذهبي نښـــو د زیات اســـتعمال په اړه هم نه دی. پرون ماښـــام موږ د چای پر مهال سره ولیدل.([1])

ډېرې ټوکې و شوې، خندا و شوه، او یو بل ته لاسونه واچول شول او ان عکس هم واخیستل شو. دا د دې ثبوت دی چې د انټرنېټ پر سر چې کوم شور جوړ دی، د هغه په پرتله دا دواړه کسان په ډېر ارام او مهذب ډول د بحث لپاره چمتو دي.

د ټویټر خبرې تر ټویټر پورې محـدودې دي، چې اوس یې ایلون ماسک "**ایکس**" بولي.

---

[1] - په سر رنګ دا خبري د کوربه دي چې د اسلامي عقیدې سره په ټکر کې دي.

د دوو مېلمنو معرفت:

او اوس د بحث د پیل نه مخکې، زه غواړم دا پوهان معرفي کړم، که څه هم هغوی پېژندنې ته اړتیا نه لري، خو بیا هم... موږ ته په ژورنالیزم کې دا ښوول کېږي چې "**هیڅکله اټکل مه کوه**"، ساینس هم همدا وايي.

د مفتي شمایل ندوی پېژندنه:

مفتي شـمایل ندوي صـاحب، اسـلامي عالم، ښـوونکی، د کولکته د وهیان فاونډېشن بنسټګر دی، د لکهنو د نامتو دارالعلوم ندوة العلماء څخه فارغ شـــوی دی. په ټولنیزو رســـنیو او عامه پلېټفارمونو کې په تدریس او فکري کارونو کې فعال دی.

دا مهال د مالیزیا په نړیوال اســـلامي پوهنتون کې پی‌ایچ‌ډي کوي. ښـــه خبره دا ده چې د زده کړو ترڅنګ د ســـفر بلاګ/ویلاګ هم

جوړوي. موږ د پیټروناس ټاورز مخې ته د دوی بلاګ/ویلاګ [2] هم لیدلی دی.

د جاوید اختر پیژندنه:

زموږ سره جاوید اختر صاحب هم دی، جاوېد اختر صاحب شاعر دی، نثر هم لیکي، د فلمونو لپاره یې مکالمې او سندرې لیکلې دي.

له دې پرته، د ساینسي فکر او خپل الحاد (atheism) په اړه هم ډېر څرګند نظر لري او د عقلانیت خبرې کوي.

د مناظرې د موضوع اړوند معلومات:

ښځو او ښاغلو، پوښتنه دا ده :**آیا خدای شته؟**

هر څوک هڅه کوي د دې پو ښتني ځواب په خپله طریقه پیدا کړي. ځینې یې د "God particle" کشف بولي، ځینې یې د "Higgs Boson"خبره کوي. ځینې دا پوښتنه کوي چې جرم (mass) څنګه

---

[2] . که څوک د خپلې ورځې، سفر، زده کړې یا فکرونو ویډیو جوړوي او یې په یو پلیټفارم لکه یوټیوب، انسټاګرام یا ټک ټاک خپروي، نو دا vlog / ویلاګ یا بلاګ بلل کېږي.

رامنځته شو، کاینات څنګه پیدا شول، د تخلیق نه مخکې او د وخت نه مخکې څه وو؟

او ځینې دا وایي چې دا ټولې څېړنې چې د انســان په دماغ کې رواني دي، دا دماغ څنګه د طبیعت په بهیر کې وده وکړه؟ زه هیله لرم چې نن به موږ د دې بنسټیزو پوښتنو ځینې ځوابونه ترلاسه کړو.

زه **(کوربه)** تر ټولو مخکې مفتي شمایل ندوي صاحب ته بلنه ورکوم.

د مفتي شمایل ندوي صاحب وینا:

ټولې ستاینې د هغه خالق لپاره دي چې دا کاینات یې د یوې موخې لپاره پیدا کړی دی!

جاوېد اختر صاحب او سوربهـ دیویدی صاحب، ننني مناظره کې موږ **د خدای د وجود په اړه** خبرې کوو.

- **اول معیار- د الله تعالی د وجود لپاره د ســاینسيـ شــواهدو استعمال:**

لومړی خبره دا ده چې ساینس په حقیقت کې نه د خدای شتون مستقیم ثابتولی شي او نه یې ردولی شي. دا خبره زه نه کوم، بلکې د ساینس متخصصین یې کوي ځکه چې ساینس د تجربوي شواهدو (empirical evidence)پورې محدود دی، او دا شواهد یوازې له فزیکي او طبیعي نړۍ سره تړاو لري، حال دا چې خدای غیر فزیکي او ماورایي حقیقت دی.

نو غیر فزیکي حقیقت د هغه آلې (tool) په وسیله نه شي ازمویل کېدای چې یوازې فزیکي حقیقت لټوي. له همدې امله، په دې مناظره کې به د خدای د شتون لپاره ساینسي شواهد د معیار په توګه نه منل کېږي.

- دوهم معیار- د وحي په ذریعه د الله تعالی د وجود ثبوت:

دوهم معیار وحی کېدای شي، خو دا هم دلته اړوند نه دی، ځکه چې که څه هم زما لپاره وحی د پوهې او ثبوت معتبره سرچینه ده، خو ښایي د جاوېد اختر صاحب لپاره د منلو وړ نه وي.

-درېیم معیار- د مشاهدې په ذریعه د الله تعالی د وجود ثبوت:

درېیم معیار مشاهده ده، لکه دا غوښتنه چې "که خدای شته نو موږ ته یې وښیه" یا "د خدای لپاره تجربوي ثبوت راوړه". دا په حقیقت کې د غلط آلې کارول دي. دا داســې ده لکه څوک له ما وغواړي چې د فلزي کشــف کوونکي په وســیله پلاســتیک پیدا کړم، او بیا ووایي چې څکه پلاستیک ونه موندل شو، نو پلاستیک هیڅ موجود نه دی.نو د خدای لپاره د تجربوي ثبوت غوښــتنه یو ماشــومانه غوښــتنه ده. او زه باور لرم چې جاوید اختر صــاحب له دې مرحلې ډېر مخکې تللي دی.

- څلورم معیار- د عقل، منطق او اســتدلال په ذریعه د الله تعالی شتون ثابتول:

نو یوازې یو معیـار پـاتې کېږي، او هغـه دی **عقـل، منطق او اســتدلال** .د خدای شــتون به یا د همدې له لارې ثابتېږي او یا رد

کېږي. خو دا منطق با يد قطعي وي، لکه دوه جمع دوه چې څلور کېږي ۲+۲=۴، داسې روښانه چې منطقي رد يې ممکن نه وي.

که موږ يوې گيند/گولۍ (ball) ته وگورو، د ځانگړو صـــفاتو سره، نو طبيعي ده چې دې نتيجې ته رسېږو چې دا چا جوړه کړې ده. ځکه دا گولۍ لازمي نه وه چې وجود ولري؛ دا کېدای شوه وجود ونه لري، يا په بل شکل او بل رنگ کې وي.

همدا خبره که پر کايناتو تطبيق کړو، نو پوښتنه دا ده:

دا کاينات له کومه سو؟ ولې يې وجود پيدا کی؟ چا جوړ کړی دی؟

ملحدا نه ليدلوری يا خو وايي "موږ نه پوهېږو"، چې دا د ناپوهۍ دليل (argument from ignorance) دی، يا وايي "دا کاينات پخپله جوړ شول"، چې دا يو dogma (بېدليله عقيده) ده.

کاينات او د هغې ټولې برخې contingent دي، يعنې خپل وجود د بل چا پورې تړلی لري. نو بايد يوه داسې هستي وي چې **Necessary Being** وي، يعنې داســـې وجود چې نه شـــتون يې ناممکن وي. که هغه نه وای، هېڅ شی به وجود نه درلود.

که څوک وپوښتي چې "بیا هغه څوک چا پیدا کړ؟" نو دا د بې‌پایه علتونو تسلسل (infinite regress) ته ځي، چې یو منطقي تېروتنه ده.

نو پایله دا ده چې باید یوه ازلي، خپلواکه، ځواکمنه، پوهه او هوښیاره هستي وي چې دا کاینات یې د ځانګړو قوانینو او نظم سره رامنځته کړي دي.

د جاوید اختر وینا:

زه غواړم مفتي صاحب ته یو ښه خبر ورکړم:

زما د ساینس پوهه ډېره محدوده ده، نو اندېښنه مه کوئ، خو عام عقل لرم.

د خدای تصور نوی نه دی. انسان شاوخوا لس یا دولس زره کاله کېږي چې شته، او تل یې یو نه یو مذهب درلود. دا مذاهب د جاهلانو نه وو؛ دا د یونانیانو وو چې لوی فلاسفه یې درلودل، د

مصر-یانو وو چې هرمونه یې جوړ کړل، د رومیانو وو چې د جمهوریت بنسټونه یې کېښودل.

خو که تاریخ وګورو، خدایان تل بدلېدلي دي. هغه خدایان چې خلګو پرې کلک باور درلود، نن نور نشته. په اروپا کې نن کلیساوې تشې دي.

د ایمان او باور تعریف (د جاوید اختر په نیز):

نو ایمان (**faith**) څه شی دی او باور (**belief**) څه شی دی؟ که زه وایم چې شمالي قطب شته، دا ایمان نه دی، دا باور دی، ځکه دلیل، شواهد او عقل شته.

ایمان دا دی چې بې له دلیل، بې له منطق، بې له ثبوت، یوه خبره ومنې. که زه داسې څه ومنم، دا حماقت دی.

د طبیعت او انسانیت توپیر:

طبیعت کې انصاف نشته. که زمرى هوسۍ وخوري، سزا نه ورکول کېږي. که توپان ونې له منځه یوسي، جیل ته نه ځي. انصـــاف یو انساني تصور دى، نه طبیعي.

اخلاق، قانون، ښـي او بد، دا ټول انسـان جوړ کړي دي، لکه څنګه چې موږ د ټرافیـک قوانین جوړ کړي دي. کـه دا قوانین نـه واى، ګډوډي به وه.

نو هغه څوک چې وايي "یو څوک شـــته چې انصـــاف به کوي"، دا د انساني ذهن پیداوار دى، نه د طبیعت.

خدايان اکثره فاني وي - د جاوید اختر په نیز:

زه غواړم مفتي صاحب ته یوه ښه خبره وکړم. وګورئ، د خداى تصور کوم نوى تصور نه دى. دا له پېړيو راهیسې موجود دى. ځینې دینونه به درې زره یا څلور زره کاله زاړه وي، خو انسـان د هومو سـېپینس په بڼه نږدې لس یا دولس زره کاله کېږي چې موجود دى، او تل یې یو نه یو مذهب درلود.

دا مذاهب د ناپوهانو نه وو. دا د یوناني ټولنې مذاهب وو، هلته لوی لوی فیلسوفان پیدا شوي دي. دا د مصریانو مذاهب وو، هغو خلکو هرمونه جوړ کړي دي. دا د رومیانو مذاهب وو، چې معمارۍ او سنا (Senate)یې لرله، یعنې د محدودې ولسواکۍ لومړنی بنسټ. نو د دوی لپاره چې کوم ژوپیټر، را یا زیوس و، پر هغه یې هماغه شان باور درلود لکه نن چې یو مذهبي انسان پر خپل خدای باور لري.

د عیسویت له راتګ مخکې، په اروپا کې جرمنیک مذهب موجود و. د هغه یو خدای و، ښځه یې لرله، دوه زامن او یوه لور یې لرله. کله چې عیسویت اروپا ته راغی، نو هغه خدای، د هغه ښځه او ټوله کورنۍ ورکه شوه.

نو که تاریخ ته وګورو، خدایان زیاتره فاني ثابت شوي دي، تل نه دي پاتې شوي. او دا چې چا یې عبادت کاوه، هغوی ناپوه نه وو، داسې نه ده چې هغوی په هیڅ نه پوهېدل. هغوی د خپل وخت ورځ خلګ وو، لوی کارونه یې کړي وو، فیلسوفان وو، ساینسپوهان وو، خو د هغوی دینونه چېرته لاړل؟ د هغوی خدایان چېرته شول؟

نن چې کوم خدایان خلګ مني، څوک پوهېږي چې څو سـوه کاله وروسـته به څه حال وي؟ موږ په اروپا کې ګورو چې کلیسـاوې تشـې دي. وخت سره شیان بدلېږي.

مذهب د چېش غوښتنه کوي ؟ د ایمان او باور بله تشریح- جاوید اختر- :

تر کومه چې د مذهب خبره ده، هر مذهب له تا یوه خبره غواړي: ایمان .(Faith) نو ایمان څه شـی دی؟ د ایمان او باور (Belief) ترمنځ توپیر څه دی؟ دا ډېره مهمه خبره ده.

که یو سـړی ووایي: که خدای شـته، نو ماته یې وښـایئ – دا یوه ناپوهانه خبره ده، او مذهب خلګ له پوښتنو منع کوي،

ما شـمالي قطب نه دی لیدلی، خو زه باور لرم چې شـته. ولې؟ ځکه چې دلیل شته، شواهد شته، منطق شته، ځینې خلګ هلته تللي هم دي. دا ایمان نه دی، دا باور دی.

نو د ایمان او باور توپیر څه دی؟ مذهب له تا ایمان غواړي. ایمان دا معنا لري چې نه شـاهد وي، نه ثبوت وي، نه منطق وي، نه دلیل

وي، خو بیا هم ته یو شی ومنې. که شواهد وای، نو هغه به باور بلل کېده، ایمان نه.

لکه زما باور چې شمالي قطب شته – دا ایمان نه دی. ایمان دا ټول شرطونه ردوي. نو که زه یو داسې شی ومنم چې نه منطق لري، نه دلیل، نه ثبوت، نه شاهد – دا حماقت دی.

که سبا زه دا یقین وکړم چې ایلان مسک زما ورور دی، نو زه به ډېر خوشحاله شم، سکون به هم ترلاسه کړم. خو که څوک وپوښتي: ولې دا منې؟ څه ثبوت شته؟ هغه امریکایی دی، ته هندی یې، نسل دې جلا دی، هېڅکله دې نه دی لیدلی – نو زه به ووایم: دا زما ایمان دی. خو د ایمان معنا دا ده چې دا ثبوت نه لري.

که ثبوت وي، نو بیا ایمان ته اړتیا نشته، بیا بحث کېږي. په پای کې، د نړۍ هر مذهب پر ایمان ولاړ دی. او ایمان داسې یقین ته ویل کېږي چې نه ثبوت لري، نه شاهد، نه منطق.

د کاينات جوړونکی څوک دی؟ - جاوید اختر- :

اوس تاسـو پوښـتنه کوئ چې دا کاينات چا جوړ کړي؟ عجيبه دا ده چې تاسو وويل: يو ټاپو ته لاړئ او هلته مو يوه توپ وليده، نو حيران شـوئ، خو دا مو ونه پوښـتل چې ټاپو چا جوړ کړی. حال دا چې ټاپوګان شته. همدا سې دا ستوري دي، دا کهکشانونه دي، دا ټول لکه ټاپوګان دي. موږ ترې ګټه اخلو، خو نه پوښتو چې چا جوړ کړي دي.

تاسـو دا هم ونه پوښـتل چې زما پيدايښـت څنګه وشـو؟ ايا زه د يوې ونې په شـان پيدا شـوم؟ که يو تصـادفي حجره وم چې له بلې سره ونښته؟ زما پيدايښت تصادفي دی.

انصاف انساني تصور دی:

او انصـاف چې تاسـو يې يادوئ، انصـاف له طبيعت سره هيڅ تړاو نه لري. تاسـو واياسـت چې يوه ورځ به انصـاف وشي، خو انصـاف يو انسـاني تصـور دی. په طبيعت کې انصـاف نشـته. که زمری هوسـۍ وخوري، سـزا نه ورکول کيږي. که توپان راشي او شـنې ونې له بېخه وباسي، توپان زندان ته نه ځي.

نو ځکه طبیعت انصاف ته اړتیا نه لري. طبیعت همدا سې روان دی. که زه ووایم چې ما خواړه وخوړل او معدې مې کار بند کړ، نو معده سزا نه ویني. دا یو سیستم دی.

نو طبیعت بې‌انصافه دی. انصاف یو انساني تصور دی. څوک چې وایي: «زه به تاته انصاف درکړم»، دا د انساني ذهن پیداوار دی، نه طبیعي دی او نه آسماني.

په طبیعت کې د انصاف نښه نشته.

خو بیا هم موږ قوانین جوړوو،

د مثال په توګه؛ د ټرافیکو قانون: **په چپ یا راست لوري موټر چلول؛**

دا ټول د نظم لپاره دي. که دا نه وي، ګډوډي، حادثې، وژنې او ټرافیکي بندښت به وي.

دا قوانین موږ جوړ کړي دي، طبیعت نه دي جوړ کړي.

د نړۍ دینونه چې د مرګ وروسته د انصاف ژمنه کوي، دا ښیي چې دا د انسان جوړ تصور دی. که ماته انصاف راکړل شي، زه -جاوید

اختر- به ډېر خوشحاله شم، خو زه يې باور نه شم کولی، ځکه چې زه ايمان نه شم پيدا کولی.

که مذهب په اعتدال کې وي، ښايي زيان ونه لري، ښايي ځينې ښې ځانګړتياوې پيدا کړي. لکه الکول، چې ډېر وخت په درملو کې کارېږي. خو ستونزه دا ده چې دا شيان زياتېږي.

د مذهب هم همدا خاصيت دی: وده کوي، لکه سرطان، لکه شراب. ځينې خلګ يې سم استعمالوي، زه باور لرم چې مفتي صاحب هم له همدغو کســـانو څخه دی. خو ډېری خلګ يې افراطي کوي، او نن موږ په نړۍ کې جګړې وينو – پکې د مذهبي خلګو لاس هم شته.

مذهب ښايي دا نه وايي، خو خلک يې په نوم داسې کارونه کوي.

- د جاويد اختر خبري دلته ختمي شوی-

د جاويد اختر اعتراضونو ته د مفتي صاحب ځوابونه:

د نني بحث اصل موضوع: ايمان نه دی:

محترم جاوید اختر صاحب څو ځله دا خبره تکرار کړه چې د ایمان (Faith)معنا څه ده؟ د ایمان معنا څه ده؟ ما خو دا واضحه کړه: ایمان سم هم کېدای شي او غلط هم کېدای شي. او نن موږ د ایمان پر سر بحث نه کوو، بلکې پر حقیقت (Truth) او پر دې خبرې کوو چې **ایا خدای شته که نه؟**

ایا خدای شته که نه – دا یو حقیقت دی. اوس که تاسو دې ته ایمان ووایئ یا باور(Belief) ، دا زما کار نه دی.

مذهب د پوښتنو څوک نه منع کوي:

له دې وروسته تاسو وویل چې مذهب پوښتنې منع کوي. زه وایم: که څوک یې منع کوي، هغه به یې منع کوي، خو زه یې نه منع کوم. بلکې پوښتنه کول پکار دي. د پوښتنو له لارې موږ مخ ته ځو، پرمختګ کوو، او همدا وجه ده چې زه نن دلته راغلی یم.

خو پوښتنې یوازې له خدایه نه کېږي، له تاسو څخه هم کېږي. له الحاد (Atheism) څخه هم پوښتنې کېږي. پوښتنې باید له هر چا وشي، یوازې له مذهب څخه نه. او نن زه پوښتنې کوم، او هیله لرم چې تاسو به یې ځواب ووایئ.

کاینات ازلي نه دی:

تر اوسه تاسو د **امکان/وابستګۍ دلیل** **(Contingency Argument)** ته هېڅ ځواب نه دی ورکړی. راځئ، تاسو وویل چې ولې د کایناتو په اړه دا نه وایو چې دا ازلي (Eternal) دی؟ ځکه چې په منطقي ډول دا ممکنه نه ده چې کاینات ازلي وي. کاینات یوه وابسته (contingent)هستي ده، چې د وخت او فضا پابنده ده. هر څه چې د وخت او فضا پابند وي، هغه وابسته وي. او چې وابسته وي، نو پیل به یې درلودلی وي. او چې پیل ولري، هغه ازلي کېدای نه شي. دا خو یوه ساده خبره ده.

د هر کتاب موضوع خاص وي:

تاسو وویل چې په مذهبي کتابونو کې د ډایناسور ذکر نشته. افسوس دا دی چې ما تر اوسه د ریاضیاتو په کوم کتاب کې هم د ډایناسور ذکر نه دی لیدلی، نو ایا دا معنا لري چې د ریاضیاتو کتاب بې ګټې دی؟ نه. ځکه هغه د دې موضوع لپاره نه دی. د وحی او مذهبي کتابونو موضوع دا نه ده چې تاسو ته دا وښیي چې بایسکل څنګه جوړېږي، یا دا چې ډایناسور کله وو. د هغوی موخه دا ده چې اخلاق

در وښـــيي، د خدای په اړه درته معلومات درکړي، او د غیر فزیکي حقیقت (non-physical reality) په اړه پوهه درکړي.

مذهب ساینس له تحقیق نه منع کوي:

مذهب ساینس نه دروي. که یې دروي، نو غلط کار کوي. خو مذهب **ساینټیزم (Scientism)** دروي، او دلته زموږ محترم صاحب مغشوش شوی دی. ساینس او ساینټیزم فرق لري.

ســاینټیزم دا ادعا کوي چې ســاینس او ســاینسيـ طریقه د پوهې یوازینۍ سرچینه ده.

موږ دا خبره ردوو. موږ د ساینس رد نه کوو، بلکې ملاتړ یې کوو، که زموږ ټوله تاریخ وګورئ، نو دا خبره به درته روښــانه شي. خو دا یو بل موضوع ده.

د ویټیکان فتوی:

بیا یې وویل چې ویټیکان فتوا ورکړې ده. موږ ته د ویټیکان له فتوو سره هیڅ تړاو نشته، دا خبرې له یو بل سره متناقضې دي.

خپل د ناپوهي اعتراف وکړئ:

بیا یې وویل: "موږ نه پوهېږو." که نه پوهېږئ، نو په ښــکاره ووایئ چې نه پوهېږو. په دې کې څه حرج شــته؟ همدا خو زه وایم: ووایئ چې نه پوهېږو. خو بیا ولې دا دعوه کوئ چې خدای وجود نه لري؟

هره دعوی د ثبوت اړتیا لري:

دا خبره ســـمه نه ده چې یوازې مثبت دعوې د ثبوت بار لري. منفي دعوه هم د ثبوت اړتیا لري. د بېلګې په توګه، که زه ووایم: "په دې کوټه کې هېڅ څوک نشته"، دا هم د پوهې دعوه ده، او د ثبوت اړتیا لري. که زه ووایم "کېدای شي څوک وي، کېدای شي نه وي"، دا دعوه نه ده. خو که زه ووایم "هلته څوک نشـــته" یا "هلته څوک شـــته"، دا دواړه دعوې دي او دواړه د ثبوت غوښـــتنه کوي. زموږ پر غاړه هم د ثبوت بار دی، او موږ یې وړاندې کوو.

الله تعالی و، خو دا دنیا نه وه موجود:

وروستۍ خبره دا وه چې خدای د نړۍ له پیدا کېدو مخکې، سل کاله یا میلیاردونه کاله مخکې څه کول؟ محترمه، راځئ زه یې ځواب درکړم. که تاســو محترم شــخصیت نه وای، نو ما به دا پوښــتني ته ......

"مخکې" او "وروسته" دا هغه الفاظ دي چې له وخت سره تړاو لري. وخت د کايناتو له پيل سره پيل شوی دی. نو دا پوښتنه چې د وخت له پيدا کېدو مخکې خدای څه کول، خپله پوښتنه غير منطقي ده. دا فلسفه ده. تاسو پوښتنه کوئ چې د کايناتو له پيدا کېدو مخکې خدای څه کول، حال دا چې وخت لا موجود نه و. نو دا پوښتنه د خدای په اړه له بنسټه ناسمه ده.

د يوې فلسفي الهياتي اصطلاح ځواب:
يوازي د تشو خدای:

بله خبره د **God of the Gaps** ده. زه يو مثال درکوم: يو موټر دی، يو کس ورته ګوري او وايي: څرخونه يې په سم ځای کې دي، سټيرينګ سم ځای کې دی، څوکۍ يې ښه ډيزاين شوې دي، دا موټر په ډېر دقيق ډول کار کوي. نو حتماً دا چا جوړ کړی دی.

اوس که جاويد اختر صاحب راشي او ووايې چې تاسو د موټر انجن وګورئ، هغه انجن دا موټر چلوي نو همدا يې دليل دی چې موټر هيچا هم نه دی جوړ کړی،

تاســـو د موټر د انجن په ذريعه دا ثابته کړل چې دا موټر چلوي البته آيا له دې ځخه دا ممکنه ده چې هيڅا دي هم دا موټر نه وي جوړ کړی؟ نه، داشي هيڅکه نشي کيدلای.

که موږ د موټر د جوړېدو ســـيســـټم نور هم وپېژنو، نو ايا دا به دا پوښـــتنه ختمه کړي چې دا موټر چا جوړ کړی؟ نه. بلکې زموږ يقين نور هم قوي کېږي، ځکه موږ اوس پوهېږو چې دا ســـيســـتم څومره پېچلی دی. مخکې لږ پوهېدو، اوس لا ډېر پوه شوو، او زموږ ډاډ نور هم زيات شو چې دا حتماً يو جوړوونکی لري.

همدا حال د کايناتو دی. ساينس به تل يوازې د فزيکي نړۍ تشـــې ډکوي، ځکه چې تجربوي شـــواهد يوازې له فزيکي نړۍ سره تړاو لري. تـاســـو د ســـاينس لـه لارې هېڅکلـه مـاورايي حقيقـت (metaphysical reality)نه شئ ثابتولی.

موږ موضـوع لا پســې پراخه کړه. اوس موږ ښــه پوهېږو چې دا موټر څومره ډېر پېچلی ســـيســـتم لري. مخکې مو لږ پوهېدله، خو اوس پېچلتيا لا پسې ډېره ښکاره شوه. اوس موږ ته ښکاره شوه چې زموږ باور لا پســې قوي شــوی چې دا موټر خامخا يو چا جوړ کړی دی. د

همدې په څېر، د کائنات مسـئله ده. سـاينس تل به يوازې فزيکي نړۍ مطالعه کوي او يوازې د فزيکي شـيانو له لارې به يې څېړي. ځکه چې امپيريکي شـواهد يوازې د فزيکي نړۍ پورې تړاو لري. تاسو د ساينس له لارې هېڅکله ميتافيزيکي حقيقت نه شئ ثابتولی. دا د غلط وسيلې استعمال دی.

دا هغه شـان کار دی لکه چې تاسـو د فلزي کشـف لپاره ډيټکټر کاروئ، بيا د پلاستيک کشف لپاره هڅه کوئ، چې ښکاره ده غلط دی. مننه. – مفتي صاحب خپل خبري ختمي کړلی-

د جاويد اختر خبري:

د الله تعالی وجود ثابتول زما دنده نه ده – جاويد اختر-:

لومړی زه له تاسـو غواړم چې تاسـو وويل کله چې کائنات نه و، نو وخت هم نه و. هېڅ هم نه و. څنگه نه و؟ تاسو واياست چې خدای د تل و او تل به وي، دغه د **تل** کلمه د وخت سره تړاو لري، که وخت نه وي، نو تل څنگه معنا پيدا کوي. ښه، پاتې خبره دا ده چې تاسـو وويل، صـاحب، تاسـو ثابت کړئ. تاسـو هم منطق لرئ يا زه

هم منطق لرم. دا زما دنده نه ده چې ثابت کړم خدای شته. برټن رسیل یوه ښه خبره کړې ده.

برټن رسیل وویل که زه تاسو ته ووایم چې یوه د چای کټلي زما شاوخوا او ستاسو شاوخوا ګرځي، نو ستاسو دنده نه ده چې ثابت کړئ چې هېڅ چای کټلي نه شته. دا زما دعوه ده. دا دعوه مذهبي خلګ کوي چې خدای شته. زه ولې ثابت کړم چې نشته؟ تر څو چې تاسو ما قانع نه کړئ، زه نه منم. ستاسو دنده ده، زما نه.

د فلسفي د اصطلاح تائید:

دوهم، هغه تشې چې تاسو یادې کړې، دا تشې کله کله مذهبي عقیدې ته چلینج ورکوي، نو کله دا سې مسئله راپورته کېږي نو غوغا کېږي. کله چې څوک خپلې عقیدې ته چلینج ورکوي، مذهبي ټولنه په بېلابېلو وختونو او ځایونو کې هڅه کړې چې دا چلینجونه ودروي. دا کتاب دی "Religion and Science but Nursery" ولولئ، ستاسو به خوښ شي، د ساینس اړیکه تل د مذهبي عقیدو سره همدا ده.

په نړۍ کې تر ټول زیات جرایم مذهبي خلګ کوي:

ښه، اوس فکر وکړئ، مذهبي عقیده انسان ته ښه کوي، د "خدای په عقیده" انسان ښه کېږي. نو یوه خبره وکړئ: د نړۍ نقشه واخلئ او معلومه کړئ چې کوم ځای کې مذهبي عقیدې ډېرې دي. که هغه لاتین امریکا وي، منځنی ختیځ وي یا هندوســتان کې، هغه سـیمې چې مذهبي دي. نقشــه جلا وســاتئ. اوس بله نقشــه دا چې کوم ځای کې بې انصـــافي، ظلم، د ښـــځو حقونو سرغړونه، جبر، دیکتاتورۍ شتون لري. هغه مخکني او دا نقشه به یو شان وي.

د الله تعالی د وجود عقیده څه ګټه لري:

نو تا سو ماته ووایا ست چې د خدای عقیده څومره کارېدلې؟ حتی که تا سو یوه وړه درملنه په سړک کې وپلورئ، د هغې هم کارول تشریح کړل شــوی وي، د دې کارولو څخه هېڅ ګټه نه ده ترلاســه شــوې. ټول هغه خراب هېوادونه او ټولنې چې ظلم کوي، د خدای په نوم هغوی غلط کارونه کوي، زه ورسره څه تعلق لرم؟ د اســـتعمال له مخې، لکه د شرابو بوتل چې کله کله لیدل شـــوې، سره رنګ لري، ښـــکلی ښـــکاري، خو آیا د چا ژوند ته زیان رســـوي؟ نه. خو د دې استعمال غلط دی، نو تاسو یې نه خوښوئ.

د دې تصـــور اســـتعمال تـل غلط و. تـاريخ وګورئ، نن وګورئ، هندوســـتان وګورئ، نړۍ وګورئ. خلګ څنګه کاروي؟ مذهبي خلګ عادلانه دي؟ حق ورکوي؟ ښــه انســانان جوړوي؟ که دا درملنه ډېره ګټوره وي، زه به يې وکاروم. خو زه ګټه نه وينم. که څوک مذهبي وي او ښـــه انســـان وي، زه ورته ډېر درناوی لرم، ځکه زما په فکر، مذهبي انسان ښه کېدل له ما څخه غوره کېدل سخت دي.

هر څه يوه اندازه لري. تا سو دومره منډه کولی شئ، دومره نه. دومره وزن پورته کولی شـــئ، دومره نه. دومره لرې ليدلی شـــئ، دومره نه. همداســـې، عقل عام وايي چې ســـتاســـو د نيکۍ يوه اندازه شـــته. که تا سو سهار عبادت کوئ، نو بهر وتل، احساس کوئ چې ښه کار مو کړی، خو ستاسو د نيکۍ يوه اندازه مصرف شوه، چې د چا لپاره ګټه نه لري، زه دا نه کوم، د دې پر ځای نو بايد چا ته خوراک ورکړم، کومې کونډې سره مرســـته وکړم. مذهبي خلګ خپله نيکي بې ځايه مصرفوي.

(د جاويد اختر خبري دلته ختمي شوی)

وخت د الله تعالی سره هیڅ تړاو نه لري (مفتي صاحب):

اصـلي سـتونزه دا ده چې جاوید صـاحب د خدای مفهوم روښـانه نه لري. هغوی وویل کائنات نه و، نو خدای و، نو وخت به و. موږ خدای د ضروري موجود په توګه منو، چې باید بې وخت وي. ځکه هغه د وخت خالق دی. کله چې وخت یې جوړ کړ، نو څنګه به خپله په وخت پورې اړه لري؟ کله چې ځای یې جوړ کړ، نو څنګه به خپله په ځای کې وي؟ که هغه د وخت او ځای پابند و، نو بیا څه یې جوړ کړل؟ نو دا پوښتنه غلطه ده چې خدای و، نو وخت به و.

مخلوق د وخت پابند دی:

موږ د وخت پابندان یو، خدای نه. موږ د فزیکي نړۍ پورې تړاو لرو، هغه میتافیزیکي حقیقت دی. بله خبره، تاسـو مثال ورکړ چې د چای کتلي هوا کې ګرځي، ښایي برټن رسیل ته اشاره وي. اصلي ستونزه دا ده چې موږ د تصـور او منطقي اړتیا توپیر نه شـو کولی. هغه مثال یوازې تصــور دی، او زه د منطقي ضرورت خبره کوم. تاســو هر څه تصـور کولی شـئ، لکه په جوپیټر کې ګلابي پیلفانټ، یونیکورن، خو دا د کائنات پر حقیقت تاثیر نه لري.

زه د لومړني علت خبره کوم، هغه ضروري موجود چې پرته له هغه کائنات شتون نه لري. بله خبره، مذهبي عقيدې ته ساينس چلينج ورکوي، خو دا زموږ موضوع نه ده، که پرې بحث وکړو وخت ضايع کېږي. ساينس مذهبي عقيدې تعقيب نه کوي، ساينتيزم ملامتوي، ما دليل وړاندې کړ.

د نړۍ د نقشې تمرين:

تاسو وويل د نړۍ نقشه را واخلئ. ما دا تمرين کړی دی، د منځني ختيځ او اروپا نقشه مې را واخيستل، مذهبي سيمه او لبرل او اتېسټ سيمې مې ټولي سره جلا کړلی، زه دې نتيجې ته ورسېدم چې پر ښځو ډېر جنسي تېری په اروپا کې کېږي چې د ملحدينو منطقه ده، نه په منځني ختيځ کې ځکه منځني ختيځ کې مذهبي خلګ دي، زما د خبري تائيد د يو اين راپور کوي چې په اروپا کې چې کومي ښځي کار کوي په هغوی کې ۸۱٪ فيصده ښځي سره د جنسي تيري د بد عمل ښکار شوی دي! دا منځني آسيا کې نه کيږي ځکه هغوی مذهبي خلګ دي.

آيا د ملحدينو سره د انسان د نيک کېدلو کوم بل معيار شته؟

تاسـو وويل چې مذهبي انسـان ښـه کېدل زموږ د ښـه کېدو په پرتله سخت دي. نو دا معنا لري چې پرته له خدايه، تا سو د ښه او بد لپاره کوم معيار لرئ. زه غواړم چې په خبرو اترو او مباحثو کې همداسـې بحث وکړو.

ډېره مننه!

(د مفتي صاحب خبري دلته ختمي شوی)

د جاويد اختر خبري:

د ميتافزيکي اصطلاح:

لومړی دا خبره، دا مثـال غلط نـه دی. غلط دی. دوی مخکې لـه مخکې موږ رد کړي يو. وويل يې چې دا مسئله د عقل په مرسته حل کېدای نشيــ. تاســو د منطق له لارې نه شــئ رســيدلی. دا يوه ميتافزيکي خبره ده. ميتافزيکي يوه عجيبه کلمه ده. سـم په سـم نه پوهيږي څوک څه معنی ورکوي. داســې ښــکاري لکه يوه لويه خبره ده. آخه وروره، ميتافزيکي څه شی دی؟ دا يوه کلمه ده چې هر ځای

کارول کېږي. کله چې تاسـو یوه خبره کوئ او له ما سره بحث کوئ، نو ماته وایاســـت میتافزیکي. تاســـو باید په منطقي ډول ماته ثابته کړئ، که په منطقي ډول نه وایې، صیب دا میتافزیکي ده، نو بیا موږ په څه خبرې کوو؟ زما او ستاسو خبرې په کومه ژبه کې وي؟

او دا ویل چې مخکې وخت نه و، نو بیا ولې وایی دا تل و او تل به وي؟ تل وخت لري. که وخت نه وي، تل څنګه پاتې شي؟ اوس زه ګورم،

د غزې ظلمونه ولي الله تعالی نه دروي؟

تا سو ویلي چې هلته د تېري قضیې ډېرې پېښېږي. نو موږ یوه خبره ګورو، نړۍ کې چې هغه (الله تعالی) مطلق قدرت لري، چې پرته له هغه یو پاڼه هم نه خوځېږي، ټول ځواک لري. دا نړۍ څنګه روانه ده؟ او د دې نړۍ حالت څه دی؟ ۴۵،۰۰۰ ماشومان چې له ۱۰ کلونو کم عمر لرل په غزه کې مړه شوي دي.

له لوږې مړه شــوي، په کاله هاندي کې ماشــومان مړه شــوي، او د ډیفتیریا له وجې مړه شوي.

ډيفتيريا عجيبه ناروغي ده، د ستوني جالې ته مرگ رسيږي، ما شوم نيلي کيږي. د غريب ماشوم ځکه چې شاته کس نه لري. دا مطلق ځواک دی چې هر څه کوي، تاسو دعا کوئ چې زموږ لپاره څه وکړي.

زموږ دا کار وکړي، هغه کار وکړي. نو دا مانا ده چې په ورځني ژوند کې هغه مداخله کوي، که هغه واقعاً وي، د بحث لپاره، نو کله چې زه نړۍ گورم، زما په زړه کې د هغه لپاره هيڅ درناوی نه پيدا کيږي، څه کوې ته ټول ځواکمن يې، ټول ځای کې يې، تا ولېدل چې ماشوم څنگه ټپي شو، او ته غواړې چې زه ستا عبادت وکړم، او ته هم يې. آخه وروره، دا ښه ده چې زموږ چيف وزيران دي، لږ فکر کوي. څه خبره ده؟ تاسو د چا عبادت کوئ؟ که هغه هم وي، دا نړۍ له بې عدالتيو، ظلم، زور، تشدد ډکه ده. او مه واياست چې هغه گوري، او يوه ورځ به ووايي. که هغه گوري او مداخله نه کوي، نو تاسو ولې دعا کوئ؟ تاسو واياست زما دا کار وکړئ. دا مانا لري چې هغه مداخله کولی شي، تاسو ته دنده درکوي، بله انسان ته نه، خو ستاسو کار ترسره کوي ځکه چې تاسو دعا کړې ده. نو کله چې هغه تاسو ته دنده درکولی شي، د لوړ واده کولی شي، د زوی لپاره گرين

کارت درته اخیستلی شي، نو لږ تر لږه هغه ما شومان چې مړه شول، هغه باید منع کړي، یو څه باید وکړي.

زه غواړم په نړۍ کې د دې نړۍ هیڅ مالک نه وي. که وي، نو لوی شرم دی. مننه.

(د جاوید اختر خبري ختمي شوی)

د جاوید اختر خبرو ته د مفتي صاحب ځواب:

د مفتي صاحب د جاوید اختر څخه پوښتنه:

نو لومړۍ پوښتنه له تا سو: تا سو د کانټینجنسي ارګومینټ په اړه څه فکر کوئ؟ تاسو د علتونو لامحدود سلسله منئ، که د اړین موجود شتون منئ؟ ځکه یوازې دوه اختیارونه شته.

د جاوید اختر پوښتنه:

زه صادقانه وایم، زه کانټینجنسي کلمه باندی سم نه پوهیږم، او هغه انګلیسيـ کلمات لږ څه ما ته پیچلي ښکاري. تاسو ساده ژبه کې پوښتنه کولی شئ.

مفتي صاحب: بالکل، زه کولی شم. د کائنات هر څه کانټینجنټ دی، دا مانا لري چې د خپل شتون لپاره په بل څه پورې تړلي دي. کوم څه چې تړلي وي، مستقل نه شي کېدای. نو یوه وجه ولري. اوس تاسو څه پوهېږئ، لامحدود سلسله نه شته. تاسو باید په یو اړین موجود ودرېږئ.

جاوید اختر: نه، اړتیا نشته. چا وویل چې تا سو باید ودرېږئ؟ تا سو په خدای ودرېږئ. تا سو نه ودرېږئ. تا سو وایا ست، تل و، کله چې وخت نه و. تاسو چېرته ودرېږئ؟

موږ ولې نه شو منلی چې کائنات، حتی څو کائناتونه، تل شتون لري؟ موږ یوه نمونه لرو، بلیک هول. ټول شیان جذبوي، بیا انفجار کېږي، بیا خپرېږي. انسان یوازې د څو کلونو لپاره محدود دی، کائنات کروړه کلونه عمر لري. نو په دې فکر کول چې علتونه ولې شته، دا څه ضرورت لري؟ دا ټول اصطلاحات د انسان لپاره ندي جوړ شوي.

هغه وویل چې نړۍ د انسان لپاره جوړه شوې. دا سمه ده؟ بالکل،
مفتي صاحب: خو دا مانا نه لري چې د کوم شی د علت علم ستا سره نه وي، نه هغه به علت هم نه لري.

جاوید اختر: زه نه پوهېږم، نه زما مسوولیت دی چې پوه شم، بلکې خدای پوهېږي. ښه وویل، تاســو یوه ادعا کوئ، زه ولې وایم غلطه ده؟ ثابته کړئ.

کوربه: آیا تاسو غواړئ د کانټینجنسي ارګومینټ جواب ورکړئ؟ تاسو مفتی صـــاحب ته پوښــتنه کوئ؟ ځکه دا د کراس ازمېښې دوره ده. تاسو مخکې د مذهبي انقلابونو خبره وکړه.

جاوید اختر: زه دا پوښــتنه کول غواړم چې خدای په مختلفو مذاهبو کې څه انقلابونه کړي دي، مختلف اصـول لري، او ځینې تضـادونه شته.

ځینې وخت زه فکر کوم که د فوټبال فاینل کې میلیونونه خلګ وي او تلویزیون کې یې په میلیونونو خلګ ګوري، که په همدې وخت کې خدای ووایي "زه خدای یم"، ټول خلګ به واوري او مسله حل شي. دا څنګه د کائنات جوړېدو مسله حل کوي؟ نه، موږ باید پوه شو چې خدای د کائنات څخه ډېر پوه دی. تل موجود دی، ټول ځواک لري.

او "قادر مطلق" هر څه کولی شي، دنده درکوي، د واده مرسته کوي، د ګاونډي قضیه حلوي، تاسو بریالي کوي. دا نړۍ څنګه پرمخ ځي؟

حيرانتيا نه لرئ؟ يا د قيامت وروسته انصاف به وي؟ کله چې ما شوم مړ شوی وي، انصاف به څنګه کیږي؟

مفتي صاحب: زه ځواب ورکوم. هو، ستاسو د انقلابونو او سکريپچرونو خبره د وخت لپاره پریږدم. نن وخت کم دی. زه چمتو یم چې وروسته بحث وکړم. دا چې نن د خدای شتون په اړه خبرې کوو، نو ستاسو پوښتنې به هم ځواب شي.

تاسو وويل چې تاسو نه دی ثابته کړی. د کانټينجنسي۔ ارګومينټ بنسټيز ارګومينټ دی.

جاويد اختر: دا کانټينجنسي څه معنی لري، تاسو يې تعريف کړئ؟

مفتي صاحب: کانټينجنسي۔ مانا لري چې هر موجود چې په بل څه پورې تړلی وي، علت لري. دا عقل وايي.

مفتي صاحب: دويمه خبره، تاسو وويل ميلياردونه لايټ کلونه لرې، دا زما سره څه تړاو لري؟ يوازې محدود فکر مه کوئ، بهر يې هم وګورئ.

د غزې د ظلم د ادامې دليل:

دربیمه پوښتنه، تاسو د شر مسئله ذکر کړه. د شر مسئله دوه مفروضې لري. لومړی دا چې خدای مهربان او قادر مطلق دی، مګر دنیا کې ظلم شته. خو خدای ټول پوه، حکیم دی. ستاسو محدود فهم د دې دلیلونو سره پرتله کېدای نشي۔. موږ په ورځني ژوند کې دا منو، لکه څنګه چې د ډاکټر نسخې منو .

ښه، تاسو اورېدلي، دوه غلط مفروضې وې: لومړی، خدای یوازې قادر مطلق او مهربان دی. دویم، د دنیا کې د شر شتون بې دلیل دی. حقیقت دا دی چې ټول انسانان دنیا ته د امتحان لپاره راغلي دي، او د هر انسان امتحان په جلا جلا طریقه اخستل کیږي، که چیري شر دنیا کې موجود وي، د شر شتون د انسان د ازمېښت لپاره دی، د انسان د شرافت او پرمختګ لپاره. که شر نه وي، ازمېښت څه مانا لري؟

له دې امله، شر هم د خدای جوړ شوی دی، خو ا صلي شر هغه دی چې انسان د خپل آزاد ارادې سره کوي. د مثال په توګه، د تیري قضیه د انسان آزادي ارادې پایله ده، نه د خدای. خدای د آزادې ارادې نظام جوړ کړی دی. څوک چې غلط کار کوي، سزا ورکول کیږي.

او تاسو وایاست، خدای ژوند او مرګ ورکوي، دا غلط نه دی. خدای د آزادې ارادې نظام جوړ کړی، چې له لارې یې مرګ او ژوند ممکن دی. تاسو وایاست، خدای یوازې مسؤل دی، نه، انسان مسؤل دی.

او بیا تاسو وایاست، څنګه د شر تعریف کولی شو پرته له خدای؟ ځواب: د ټولنې قوانین، د انساني تعامل اصول، د ټولو لپاره حقوق او آرامتیا. همدا لاره ده. که نه، تباهي راځي. که تاسو یوازې د خلکو لخوا پرېکړه وکړئ، بیا د ناسمو عملونو کنترول نشي کېدای.

جاوید اختر: د دنیا اکثریت د شر په طرف ده، داسي معلومیږي لکه خدای چې د شر پر خوا وي،

مفتي صاحب: نه، بالکل، داسي نه ده،

جاوید اختر: دا تاسو څرنګه خبري کوی؟ آیا هر ځای کي به د شرافت او خیر ثابتولو لپاره تا سو خامخا شر او بد ورسره مقایسه کوئ ترڅو دا ثابت کړی چې هغه شریف دی او دا شریر؟ یعني که شر نه وي، تاسو خیر نشی ثابتولای.

مفتي صاحب: که چیري یو ممتحن په یوه پارچه کې غلط او صحیح ډیر انتخابونه یو شاګرد ته ورکړي، که شاګرد د صحیح پر ځای غلط

ځواب انتخاب کړي، ممتحن نه ناکام کیږي بلکې شــاګرد ناکام کیږي، بالکل همدا سي ده چې الله تعالی شر او بد د امتحان لپاره پیدا کړي دي، خو په دی سره هغه نه بد کیږي بلکې هغه څوک بد بلل کیږي څوک چې دغه بد اختیار کړي، چاړه جوړونکی بد نه بلل کیږي بلکې هغه څوک بد بلل کیږي څوک چې یې بد استعمالوي.

جاوید اختر: جنسي تیری څرنګه غلط استعمالیدی شي؟

مفتي صــاحب: هر بد شـــی چې دنیا کې موجود دی، د هغه د بد استعمال څو طریقې دی چې یوه طریقه د انسان خپله آزاده اراده ده، اوس که یو څوک پر بل چا جنسيــ تیری وکړي، په دی کې د الله تعالی هیڅ قصــور نشــته بلکې د هغه کس د آزادي ارادې د غلط اســتعمال نتیجه ده چې له دی وجه دته باید ســزا ورکول شي، د همدې لپاره دوزخ جوړ شوی دی.

جاوید اختر: د خلګو اکثریت به دا ټاکي چې چیش صــحیح دی او چیش غلط.

مفتي صــاحب: که اکثریت دا وواېي چې نازی جرمني سره چې کوم د خلګو اکثر یت وو، او هغوی د دولتي قتل عام پریکړه کړی وه د هغوی سره تاسو اتفاق کوئ چې هغوی صحیح وو؟

جاوید اختر: هغه وخت چې د ځمکي پر مخ کوم خلګ وو د هغوی اکثر یت ته اعتبار دی چې هغوی د نازی جرمنی دا عمل ځرنګه ارزوی؟

مفتي صاحب: یعني که د ځمکی د مخ د اکثریت رایه معتبره ده، نه د معاشری؟ صحیح؟

جاوید اختر: هو.

مفتي صــاحب: د ځمکي د مخ اکثریت د الله تعالی د وجود قایل دي، تاسو ولي د الله تعالی د وجود نظریه نه منئ؟

د دواړو لورو آخري خبري

د مفتي صاحب د ټول بیان آخري خبري؟

زمـوږ د بــحــث مــوضـــوع دا ده، **:آیـا خـدای شــــتـه؟** زه په دې موضـــوع ډېر اکاډمیک چمتووالی سره راغلی وم. ما فکر

کاوه چې ګڼ شمېر دلایل به وړاندې کړم، خو د وخت کمښت او دا چې جاوېد صاحب بیا بیا له موضوع وځېدل، نو اړ شوم لږه تفریح هم ورسره وکړم.

د «آیا خدای شته؟» په موضوع کې ما یوازې **یو دلیل** وړاندې کړ. دلایل ډېر دي، او قوي او پرېکنده دلایل دي. خو زما دا دلیل هغوی په هېڅ یوه پړاو کې نه دی منلی او نه یې رد کړی دی— نه په یوه پړاو کې، نه په بل کې. او نه به یې همدا اوس ستاسو د وروستي استدلال په وخت کې ځواب کړي.

جاوید اختر: کوم دلیل؟

مفتی صاحب: هغه دلیل دا دی :**د امکان دلیل**

(Argument of Contingency) ، صاحب!

جاوید اختر: یاره، ما دا خبره څو ځله درته کړې ده: د «کانټینجنسي» معنا څه ده؟

مفتي صاحب: اوس زه څنګه نور درته تشریح کړم؟ (خندا) په څو لا اسانه طریقو یې درته ووایم؟ زه پخپله نه پوهېږم نور څنګه تشریح کړم.

جاوید اختر: تا سو کولی شئ خپله کانټینجنسي په اردو کې ووایئ.

کوربه مفتي صاحب ته: خپله خبره بشپړه کړئ– ستا سو ورو ستي ځلور دقیقې دي.

مفتي صاحب: دوهمه خبره دا ده چې: تاسو یو خو د دې دلیل ځواب ورنه کړ، او بل دا چې تاسو د خدای د نه شتون لپاره هېڅ پرېکنده دلیل وړاندې نه کړ.
تاسو یوازې د مذهب په اړه خبرې کوی، حال دا چې مذهب زموږ د نن موضوع نه و.
نن زموږ موضوع دا وه :**آیا خدای شته؟**

تاسو خبرې له مذهب نه تر داعش پورې یوړې. وروره، زموږ له هغوی سره څه تړاو دی؟
موږ هغوی غندو.
او د هغوی کارونه د خدای سره څه تړاو لري؟

که څوک غلط کار کوي– چا څوک وژلی، چا پر چا تېری کړی–نو سزا باید ووینې.

خو تاسو د اخلاقو لپاره هيڅ قوي او منطقي بنسټ نه لرى.
تاسو وويل چې اکثريت به پرېکړه کوي چې څه سم دي.
ما وويل: نو بيا هټلر هم سم و؟
تاسو وويل: نه، د ټولې سيارې اکثريت به پرېکړه کوي.

نو د ټولې نړۍ اکثريت د خدای پر شتون باور لري.
تاسو وایاست دا مذهبي خبره ده.
يعنې ستاسو سره د **عيني اخلاقو** (**Objective Morality**) لپاره هيڅ قوي بنسټ نشته. که د عيني اخلاقو کوم بنسټ شته، نو هغه يوازې **خدای** دی.
خدای شته، خدای شته.
منئه!

د جاوید اختر خبري:

وګورئ، ډېرې خبرې دي.

د نړۍ د هر مذهب له مخې د خدای تعريف دا دی چې هغه قادر دی، هر ځای موجود دی، عادل دی، مهربان دی، له انسان سره مينه لري او نور.

خو زه چې نړۍ ته ګورم، نو داسې کوم ستر ځواک نه وینم چې د انسان د کمزورۍ لپاره څه کوي، کمزوری ژغوري، مرسته کوي، ظالم شاته تمبوي. نه مې نن لیدلي، نه په تاریخ کې.

که خدای وي او دا هر څه ویني، نو بیا د هغه شتون او نه‌شتون یو شان دي. بله دا چې کله تاسو وایاست کاینات محتاج دي (کنټینجنټ دي)، نو سمدلاسه تسلیمېږئ چې جوړوونکی به یې له دې نه لس زره ځله ډېر پېچلی وي، او پر هغه هېڅ اعتراض نه کوئ. وایاست هغه له وخته پاک دی، له مخکې موجود و، وخت وروسته راغی. دا ټول منئ، بې له کوم دلیل او بې له کوم ثبوت.

د مذهبونو د خدای پر باور تاریخ ته وګورئ، دا باورونه پرله‌پسې ناسم ثابت شوي دي. د ارسطو په وخت کې هم خلګ پر خدای دومره کلک باور درلود لکه نن، خو هغه خدایان اوس نشته. دا به هم نه پاتې کېږي.

دا ولیکئ. نښې یې لا اوس ښکاره شوې دي. ایا دا بحث سل کاله مخکې ممکن و؟

دا ټولې خبرې یو پکېج دی.

داسـې څوک نشـته چې یوازې پر خدای باور ولري او بس. له هغه سره نور ډېر ملحقات راځي. دا باورونه تل په ټولنه کې ستونزې جوړې کړې دي.

زه تاسو ته یو ساده وړاندیز کوم: په نړۍ کې لس مهم باورونه دي. تاسـو یو منئ، نهه نه منئ. په هغو نهه کې تاسـو ملحد یاسـت. یو مذهبي انسـان هم ۹۰ سـلنه ملحد دی، ځکه د نورو خدایانو باور نه کوي.

که تاسو باور پرېږدئ، نو لس سلنه چانس دی چې سم یاست او نوي سلنه چې غلط یاست. که تاسو ملحد شئ، پنځوس سلنه چانس دی چې سم یاست او پنځوس سلنه چې غلط یاست. تاسو څلوېښت سلنه ګټه کوئ که ملحد شئ.

دا یو زوړ فکر دی، دا ختمېږي. کېدای شي زما په ژوند کې نه، خو ختم به شي. دا اصطلاحات لکه «ماوراءالطبیعي» ډېر محترم نومونه دي، خو دا د هغو خلګو خبرې دي چې نه یې فزیک پېژانده او نه متها. ډېره مننه!

د دې بحث وروستی پړاو: د اورېدونکو پوښتنې

اوله پوښتنه:

ماریا شاکي پوښتنه کوي:

زه پر خدای باور لرم، خو هغه پوښتنې چې جاوېد صاحب راپورته کړې، ځواب غواړي. ولې په غزه کې ماشومان مري که خدای مهربان دی؟ او ولې ټول مسلمان هېوادونه سره یو ځای هم هغوی نه شي ژغورلی؟

ځواب: مفتي شمایل ندوی صاحب:

دلته دوه لیدلوري دي: ملحدانه او الهي، ماشومان په دواړو کې مري، خو زموږ لیدلوری دا دی چې تاوان به یې جبران کېږي. هغوی وایي هېڅ جبران نشته. خدای یوازې مهربان نه دی، بلکې حکیم او پوه هم دی. انسان ته ازاد اختیار ورکړل شوی. لکه ډاکټر چې ماشوم ته ستنه وهي—ماشوم ته درد وي، خو موخه شفا ده. موږ یوازې یو پیکسل وینو، بشپړ انځور د خدای سره دی.

جاوېد اختر:

تاســـو دا توجیه اسرائیلو ته ولېږئ، هغوی به ډېر خوشـــحاله شي. ماشـــومان ټوټه ټوټه کېږي، او تاســـو ورته انجکشـــن واياســـت؟ دا ټېسټ دی؟ درې کلن ماشوم د بارودو په وسیله ټېسټېږي؟

خـــــدای نـــــه وژني، انســـــــــان وژني. دا د انسان ظلم دی، نه د فطرت.

دوهمه پوښتنه:

یو استاد پوښتنه کوي:

که کاینات پخپله وروستی حقیقت وي او جوړوونکی همدا وي، نو بیا خالق ته اړتیا نشته.

ځواب: مفتي صاحب:

دا غیر منطقي ده چې یو شـــی هم په یو وخت کې موجود وي او هم نه وي. کاینات محتاج دي.

درېیمه پوښتنه:

د شر مسئله بیا راځي:

که خدای پوه او حکیم دی، نو ولې شر زغمي؟ که زه د غزې ظلم غندم، ایا د خدای د حکمت مخالفت نه کوم؟

ځواب: مفتي صاحب:

نه. ظلم د انسان د آزاد اختیار ناسم استعمال دی. خدای ظلم نه امر کوي. شر د ازموینې لپاره دی.

څلورمه پوشتنه:

یو بل پوښتونکی:

ایا د علتونو بېپایه تسلسل منطقي تېروتنه ده؟

ځواب (جاوید اختر):

زه دا تېروتنه نه ګڼم. ستونزه دا ده چې تا سو پوښتنې تر خدای پورې کوئ او هلته ودرېږئ. که خدای تل و، ولې کاینات تل نه وي؟

پنځمه پوښتنه:

مذهبي خلګ اخترونه لري، ملحدان څه لري؟

ځواب (جاوید اختر):

جشـــنونه اصـــل کې مذهبي نه وو، موســـمي او کلتوري وو. مذهبونو خپل کړي. موږ ټول جشنونه لمانځو—عید، دیوالي، هولي، کرسمس. دا زموږ کلتور دی، نه عقیده.

تمّ بعون الله

الحمد لله! د الله تعالی په فضـــل سره مکمله مناظره د هندي ژبي څخه پښــــتو ژبي ته وژباړل ســـول، الله تعالی دی قبول او مقبول وګرځوي او الله تعالی دي دا رسـاله زما په شـمول د هر لوسـتونکي د حسن خاتمې سبب وګرځوي. آمین

۱۴۴۷/۷/۲ هـ ق

۱۴۰۴/۱۰/۱ هـ ش

۲۰۲۵/۱۲/۲۳ میلادی

ورځ: سې شنبه، دشپې ۱۲:۴۹ بجې، هرات ولایت - افغانستان

عمر السید عفی الله عنه.

